

SKUPNO IN URBANA PREHRANSKA OSKRBA V MARIBORU

Nežka Struc

69

IZVLEČEK

Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe so pomemben del mariborskih samoniklih omrežij. Delujejo po načelih solidarnostnih ekonomij in jih je mogoče obravnavati s pomočjo konceptov protimoči in sociologije postajanja. Zapolnjujejo vrzel, ki je nastala pri lokalni oskrbi s hrano ter ohranjajo in na novo vzpostavljajo vez med mestom in podeželjem. Vzniknila so ob točno določenem času družbenih sprememb in so podobne praksam samoorganizirane prehranske oskrbe drugod po svetu. V skladu s tem je mogoče razmišljati, zakaj je *skupno* zanje pomembno, pa tudi o tem, kako *skupno* dojemajo in upravljajo.

Ključne besede: *skupno*, trajnostna prehranska oskrba, samoorganizirana prehranska omrežja, protimoč, solidarnostne ekonomije

ABSTRACT

Self-organized local and urban food supply networks are an important part of Maribor's grassroots networks. They function following the principles of solidarity economies, as expressed in the concepts of counter-power and the sociology of emergences. They fill a gap in the local food supply and maintain as well as establish new links between urban and rural areas. Appearing at a moment of societal change, they are similar to self-organizing food supply practices elsewhere in the world. In this respect it is possible to reflect upon the importance, but also on the perception and management, of the commons by these networks.

Keywords: *the commons, sustainable food supply, self-organised food supply networks, counter-power, solidarity economy*

Uvod

Maribor je prepleten z raznolikimi omrežji, kot so samoorganizirane krajevne in četrtne skupnosti, zadruge, omrežja solidarnostnih ekonomij in umetniška združenja, ki podpirajo samoorganiziranje ljudi. Samoorganizirana omrežja prehranske oskrbe predstavljajo le delček mariborske samoorganizacije, pri katerem je oblikovanje *skupnega* (ang. commons) in odnosov znotraj omrežij ključno za organiziranje mestnega in primestnega prostora ter za načrtovanje in vzpostavljanje stabilnih lokalnih življenjsko pomembnih prehranskih virov, kar urbanim prebivalkam in prebivalcem do določene mere omogoča večjo neodvisnost od korporativnih prehranskih sistemov. To so omrežja,

katerih člani_ce se združujejo onstran delovanja korporativnih in institucionaliziranih mrež z namenom pridelovanja, neposredne distribucije in porabe lokalno pridelane hrane, s čimer želijo vzpostaviti prehranska omrežja, ki niso odvisna od globalnih poti poceni hrane, od izkoriščanja ljudi in okolja.

(Samo)organiziranje meščanov in meščank v spontana omrežja neposredne distribucije in pridelovanja kmetijskih proizvodov lokalnega tipa obravnavam¹ skozi prizmo koncepta protimoči, kot ga opisuje ameriški anarhistični antropolog David Graeber (2007; 2013; 2014). Protimoč je »zbirka družbenih institucij, postavljena v opozicijo do države in kapitala« (Graeber 2013: 25), ki naj bi varovala »pred sistematičnimi oblikami politične ali ekonomske dominacije« (prav tam: 32; glej tudi Holloway 2004). Teoretsko sem se pri razmišljanju o obravnavani problematiki naslonila tudi na epistemologije juga oziroma na sociologijo postajanja, ki jih je začel razvijati Boaventura de Sousa Santos iz perspektive pisanja o nemožni/nemogoči radikalnosti in vključuje znanja, ki jih sodobna znanost ali racionalni družbeni inženiring ne priznavata (Santos 2016). Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe na evropskih tleh ali tleh globalnega severa (in z njimi tesno povezana trajnostna pridelava hrane) so pogosto obravnavana skozi ekonomistični diskurz, ki pronica v večino drugih diskurzov skozi prizmo zelenega ali odgovornega potrošništva ter finančne profitabilnosti, v debati pa minimalizira in tiša njihove pozitivne družbene in okoljske učinke (Biel 2016; Miller 2017). Antropološko preučevanje prehranske oskrbe na srečo ostaja kompleksno, saj se prehrana in oskrba z njo prepletata s pretežnim delom človeškega življenja, zato njuno preučevanje ne posega le na polja ekonomske, ampak tudi politične, urbane in okoljske antropologije.

Natančen antropološki pogled na samoorganizirana omrežja prehranske oskrbe razkriva, da so obvezni pogoji za delovanje samoorganizirane prehranske oskrbe ustvarjanje *skupnega*, sodelovanje, sobivanje in soodločanje. Simbioza je nujna komponenta, ki omogoča življenje, soodvisnost od drugih bitij in organizmov pa ni le stvar empatije, ampak otipljive materialnosti, ki je v končni fazi ni mogoče poenostaviti, saj so simbiotični odnosi nujni za ustvarjanje *skupnega*, se neprenehoma obnavljajo in spreminjajo, usoda enega organizma pa lahko vpliva na celoten ekosistem, na celo omrežje (Swanson idr. 2017: M5). *Skupno* v samoorganiziranih omrežjih lokalne in urbane prehranske oskrbe, njihove naravne in kulturne vire v skupni lasti ter njihove oblike upravljanja in samoorganiziranega delovanja bom v članku definirala in analizirala s

1 Pričujoči članek se delno opira na doktorsko delo *Protimoč samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru* (2023), ki je nastalo na podlagi etnografskega terenskega dela med letoma 2016 in 2021. Najintenzivnejše obdobje raziskovanja je bilo med letoma 2017 in 2019. Pri izbiri metod sem se z dialoškim raziskovalnim pristopom (Muršič 2011a: 131) prilagajala posameznim tematikam raziskave. Opravila sem številne polstrukturirane in nestrukturirane pogovore, prisostvovala sem na sestankih, skupščinah, srečanjih, svojim sogovornicam_kom sem pomagala pri delu in drugih dejavnostih, včasih pa sem dogajanje zgolj opazovala in ga sproti beležila v terenski dnevnik ali pogovore posnela na diktafon in jih kasneje transkribirala. Ob raziskovanju samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe sem se osredotočala na problematike razvijanja omrežne oskrbe z lokalno hrano, prisotnost solidarnostnih ekonomij, borbo proti interesom kapitala, sooblikovanje urbanega prostora, samoorganizacijo, spremembo družbenih mehanizmov, njihovo ustvarjalnost in upor. V ospredju mojega zanimanja so bili_e nosilci_ke pridelovanja, distribucije in nakupovanja lokalno pridelane hrane.

pomočjo konceptov solidarnosti in recipročnosti, ki sta v antropologiji že dobro razdelana (Podjed 2011; Simonič 2019).

Protimoč

Preobrazba Maribora iz močnega in stabilnega socialističnega industrijskega mesta v neoliberalno postindustrijsko je Maribor oklestila v brezperspektivno mesto, iz katerega se je veliko mlajših prebivalcev in druga kvalificirana delovna sila odpravila v Ljubljano ali v tujino (Stamejčič 2016: 18), predvsem v Avstrijo, Nemčijo in Švico. Z veliko brezposelnostjo in premikom precejšnjega dela »prebivalstva iz industrijskega sektorja med vzdrževano prebivalstvo« je revščina med Mariborčani naraščala, z njo pa občutki tesnobe in nemoči (Lazarevič 2010: 32–33). Ljudje so bili brez ustrezne podpore prisiljeni zamenjati svoje preživetvene taktike. Od njih se je pričakovalo, da bodo v novem liberalnem svetu sami spremenili gospodarske razmere in preusmerili uničujoče socialne posledice. Večini to v tako kratkem času ni uspelo. Prebivalci Maribora se v neoliberalnem gospodarskem sistemu na domačem in mednarodnih trgih niso znašli in so drseli na nižje ravni gospodarskega in družbenega delovanja, v brezno ekonomske in družbene neučinkovitosti (Lazarevič 2010: 32).

71

Privatizacija in s tem tudi plenjenje družbenega premoženja (Zavratnik in Kurnik 2013: 7) sta v Maribor, skupaj s prekarizacijo, brezposelnostjo, korupcijo in vpetostjo v kapitalistični sistem, vnesla visoko stopnjo nezaupanja tako v institucije kot v ljudi (Podgornik Jakil 2015: 105). Po lastnih opažanjih bi lahko rekla, da se je nekaj več vedrine v »duhu mesta« pokazalo v letih 2011 in 2012, ko je Maribor postal evropska prestolnica kulture. Takrat je prekariziran del mestnega prebivalstva prejel izdatno finančno podporo in druge vire, ki so omogočali plačano delo za eno leto, predvsem pa so ljudem dali prostor in čas za raziskovanje in preizkušanje alternativnih načinov delovanja ter krepitev raznolikih civilnih združenj. Konec leta 2012 so mariborske vstaje postale ena izmed zelo pomembnih potencialnih ključnih točk počasne transformacije mesta (Trček 2013). Po njihovem izzvenu do radikalnih družbenih sprememb v mestu sicer ni prišlo, a kljub temu so se na področju skupnega upravljanja mesta zgodili pomembni premiki z vznikom ali s krepitvijo omrežij civilnih iniciativ.² Za vse so bile značilne težnje k nehierarhičnosti in odločanju s konsenzom ter transgeneracijskost in vpeljevanje solidarnostnih ekonomij.

Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe predstavljajo, skupaj z drugimi samoorganiziranimi omrežji političnega, ekonomskega in družbenega ustvarjanja v Mariboru, protimoč³ in eno izmed najpravičnejših oblik povezovanja ljudi

2 Inicijativa mestni zbor, Tkalka, Pekarna Magdalenske mreže, GT22, Kino Udarnik, AGD Gustaf, Rezidenca Maistrova, Salon uporabnih umetnosti, Vetrinjski dvor itd.

3 Protimoč samoorganiziranih prehranskih omrežij v Mariboru se glede na Graeberjeve poglede (2013: 25, 32) kaže v drugačnih ekonomskih in političnih oblikah, ki jih omrežja s svojim delovanjem ohranjajo ali na novo vzpostavljajo ter jih lahko uvrščamo med solidarnostne ekonomije. Ta kompleksni pojem označuje obstoječe kooperativne ekonomske prakse in artikulacijo skupnih vrednot in transformativnih aspiracij. Solidarnostne ekonomije so opisane kot točke združevanja med različnimi aktivističnimi poskusi; kot vizija potenciala, ki vznikna iz takšnih sodelovanj; kot ohlapna teorija spremembe, ki enotni totalitarni model nadomesti z decentraliziranimi, eksperimentalnimi in pluralnimi ekonomskimi pristopi (Miller 2014: 1).

ter ohranjanja in izmenjave njihove materialne, duhovne in socialne kulture, s čimer pomembno vplivajo na življenje vseh vrst prekarnih delavk_cev. V lokalno okolje vnašajo alternativne in dostojne politike delovanja in poslovanja ter tako iščejo možnosti za opuščanje praks prekarnega dela.⁴ Omrežja solidarnostnih ekonomij so temelji, na katerih se lahko meščanke in meščani povezujejo v drugačna ekonomska, družbena in politična omrežja, ki temeljijo na soupravljanju in soodločanju (Nardi 2016; Biel 2016).

Pet omrežij

V osrednji del etnografske raziskave prehranske samooskrbe v Mariboru sem zajela delovanje petih samoorganiziranih omrežij prehranske oskrbe. Med obravnavanimi omrežji sta dve, ki sta nastali na podlagi projekta Evropske prestolnice kulture Maribor Urbane brazde, in sicer Društvo Skupnostni urbani eko vrt in Zadruga Dobrina. Ostale so Zeleni krog, Eko zabojček in partnersko kmetovanje Zofijinih ljubimcev.

Društvo Skupnostni urbani eko vrt združuje vrtičkarke in vrtičkarje na osemdesetih vrtičkih, ki od začetka v letu 2011 za lastno porabo pridelujejo zelenjavo in sadje, pri tem pa stremijo k delovanju brez očitnih hierarhičnih razmerij in se odločajo po načelih konsenza. Društvo velja za prvi »deklarirani skupnostni vrt v Sloveniji« (Simoneti 2015). Uporabnice in uporabniki vrtov so povečini okoliške posameznice in posamezniki, mlade družine in upokojenci. Na vrtovih lahko pridelajo dovolj sezonske zelenjave, začimb in zelišč za svoje najbližje sorodnike in prijatelje. Najem vrtov podaljšujejo z enoletnimi pogodbami z Mestno občino Maribor. Njihovo skupno delovanje je povezano z izmenjavo vrtnarskega znanja, raznimi oblikami recipročnosti in razreševanjem medosebnih konfliktov.

Zadruga Dobrina je zadruga za razvoj trajnostne lokalne preskrbe in socialno podjetje približno devetdesetih manjših pridelovalcev ekološko in integrirano pridelane zelenjave in drugega živeža iz okolice Maribora, ki deluje od leta 2011. Na leto prek zadruge prodajo približno 90 ton živil. S skupno prodajo pridelkov v trgovini v mestnem središču, z distribuiranjem pridelkov približno petdesetim javnim zavodom (vrtcem, šolam, domovom za starejše občane, bolnišnici), z razvozom zabojčkov z zelenjavo in sadjem okrog sto odjemalcem in s kateringom spodbujajo lokalno prehransko oskrbo v sodelovanju z mestnim prebivalstvom. Njihov glavni poudarek je na povezovanju različnih lokalnih ponudnikov za skupen nastop na trgu (Davidovič, Vovk Korže in Lužnik 2019: 52; glej tudi Struc 2018).

Tretja skupina je Zeleni krog. Gre za neformalno omrežje skupnega naročanja pridelkov in neposrednega odjema pri pridelovalcih, ki ga organizirajo prostovoljci, registrirani kot društvo. Pobuda je nastala tudi na podlagi mnogih srečanj na temo ekološkega pridelovanja hrane. To samoorganizirano omrežje sestavlja več tisoč naročnikov, sto kmetij in nekaj deset prostovoljcev. Omrežje Zelene kroga, ki se je

⁴ Paradoksalno je bilo prekarno delo ključnega pomena pri vzpostavitvi in vzdrževanju mariborskih samoniklih prostorov (Muršič 2012). Tako omrežja solidarnostnih ekonomij kot samonikli prostori iščejo poti za ustvarjanje drugačnih modelov načina življenja, naj gre za umetniške ali druge vsebine.

vzpostavilo leta 2013, predstavlja le enega izmed načinov skupnostnega naročanja, vedno pogostejše oblike urbane prehranske oskrbe. V Mariboru je Zeleni krog najboljše javno omrežje skupnostnega naročanja.

Pri skupnostnem naročanju gre za vzpostavljanje omrežij (ang. solidarity purchase groups), ki odkupujejo večje količine živil, čistil in raznih materialov neposredno od pridelovalk_cev ali ponudnic_kov na podlagi etičnih, solidarnostnih in okoljskih kriterijev; pogosto so kritična do prevladujočih modelov potrošnje in želijo graditi solidarnostne ekonomije (Fonte 2013: 230). Omrežja skupnostnega naročanja so precej razširjena globalna praksa urbane oskrbe s hrano, eno izmed najbolj raziskanih pa se nahaja v Italiji.⁵

Četrta skupina, Eko zaboječek, je omrežje približno desetih ekoloških kmetij (vse niso dejavne ves čas), ki se ukvarja z distribucijo lokalnih pridelkov in stremi k povezovanju pridelovalcev in kupcev po načelih partnerskega kmetovanja. Njihovo koordinacijo vodi Združenje za ekološko kmetovanje severovzhodne Slovenije. Od leta 2011 poteka razdeljevanje zaboječkov vsak teden na dvorišču Kmetijsko-gozdarskega zavoda v Mariboru. Ena izmed družinskih kmetij, ki je nosilka omrežja in s katero sem se povezala pri raziskovanju, je v svojih začetkih s pridelki oskrbovala približno dvajset družin, do zdaj je oskrba narasla na več kot sto odjemalk_cev.

Načini oskrbe z zelenjavnimi zaboječki se v praksi precej razlikujejo, v osnovi pa naj bi izvirali iz koncepta in prakse partnerskega kmetovanja (ang. community supported agriculture, CSA), ki neposredno povezuje pridelovalke_ce in odjemalke_ce. Iz pogovorov s sogovorniki_cami sem ugotovila, da se je partnersko kmetijstvo v Sloveniji začelo izvajati med letoma 2010 in 2012. Koliko omrežij je v Sloveniji, pravzaprav ni znano, po pridobljenih podatkih sklepam, da je v partnersko kmetijstvo vpetih vsaj 15 pridelovalk_cev, vendar je realno število verjetno večje. Tako kot nekatera omrežja urbanih vrtičkarjev tudi nekatera omrežja partnerskega kmetovanja skušajo reševati problem nedostopnosti lokalne in ekološko pridelane hrane za gospodinjstva z nižjimi prihodki, s prodajo cenejših oziroma z brezplačno oddajo pridelkov (Iles in Marsh 2012: 42). V glavnem velja pravilo, da si vsako omrežje priredi model partnerskega kmetijstva glede na lastne potrebe, v skladu z geo-politično-družbenimi okoliščinami (European CSA Research Group 2016: 5). Tako kot druga omrežja samoorganizirane prehranske oskrbe se tudi omrežja partnerskega kmetijstva želijo s krepitvijo solidarnostnih ekonomij v lokalnem okolju izogniti vpletenosti v globalne trgovske korporativne verige (Henderson v Schnell

5 G.A.S. (Gruppi di Acquisto Solidale), primer nabavnega aktivizma, je solidarnostna nakupovalna mreža, ki se opredeljuje kot ekološko, ekonomsko in politično kontrakulturno gibanje, sestavljeno iz množice posameh lokalnih omrežij gospodinjstev po celotni Italiji. Omrežja nabavljajo hrano pri okoljskih pridelovalcih s skupnim naročanjem in plačevanjem potnih ter drugih stroškov nabave (Grasseni 2014a; b; c). Prva skupina je bila ustanovljena že leta 1994. V G.A.S. so povečini vključene družine iz nižjega srednjega družbenega razreda. Pri svojem delovanju poudarjajo politični aktivizem in nestransko kritično gibanje, ki ob vsakdanjih in kritičnih trenutkih z rednimi in posebnimi akcijami podpira manjše lokalne pridelovalke_ce hrane. Po raziskovalki Cristini Grasseni omrežje G.A.S. ne predstavlja zgolj mehanizma etičnega potrošništva, ampak so vsi člani_ce neke vrste ko-producenti, soupravljalci omrežja (Grasseni 2014c). Ko se kdo izmed pridelovalk_cev znajde v stiski, naj bodo to finančne težave, pomanjkanje delovne sile, preobilje pridelka, ki ga ni mogoče predelati ali distribuirati ipd., mu_ji člani_ce omrežja po svojih zmožnostih priskočijo na pomoč (Grasseni 2014c).

2007: 550). Solidarnostne ekonomije je kot glavni vezni element partnerskega kmetovanja prepoznala tudi Olga Orlič pri raziskovanju partnerskega kmetijstva na Hrvaškem (Orlič 2019: 12).

Omrežje odvzema zelenjavnih zaboječkov je bila tudi neformalna skupina partnerskega kmetovanja, ki je vzniknila iz povezave društva Zofijinih ljubimcev z ekološko pridelovalko iz okolice Maribora. Društvo je od pridelovalke nekaj let enkrat tedensko odkupovalo sezonsko zelenjavo, zelišča, začimbe in sadje.

Tesnoba radikalne negotovosti

74

Zunaj okrilja solidarnostnih ekonomij je samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru na prvi pogled težko opredeliti kot omrežja boja, še težje je opisati njihovo protimoč, tudi zato, ker včasih njihovi_e člani_ce ne prepoznavajo svojega uporništvā, kljub temu da prepoznavajo svoj boj.⁶ V primeru prehranskih omrežij se upor kaže skozi skupno delovanje in kolektivne akcije, ki zavračajo določene oblike dominacije, vezane na prehransko oskrbo, se z njo konfrontirajo in ob tem na novo vzpostavljajo družbena razmerja (Graeber 2013: 40).

Kolektivne akcije se v samoorganiziranih omrežjih prehranske oskrbe v Mariboru kažejo kot vzpostavljanje skupnih knjižnic semen, skupno načrtovanje sezone, skupno obdelovanje zemlje, skupno naročanje pridelkov, skupna prodaja pridelkov, vzpostavitev lastnega preverjanja in zaupanja v kakovost hrane (namesto formalnega certificiranja) ipd. Pomemben del delovanja samoorganiziranih prehranskih omrežij so tudi prenosi znanja, ki potekajo med skupnim delom in obdelovanjem zemlje. Zofijini ljubimci so si tako kot del projekta partnerskega kmetovanja zamislili skupno delo na kmetiji, medtem ko v omrežju Skupnostnega urbanega eko vrta poleg pomoči pri vrtičkarskih opravilih poteka neskončna količina izmenjave znanja o pridelovanju in predelovanju hrane.

Nekatera omrežja samoorganizirane prehranske oskrbe predvidevajo tudi finančno podporo ob izrednih situacijah, kar je najpogosteje prisotno v omrežjih partnerskega kmetovanja. V omrežju partnerskega kmetovanja Eko zaboječek so izvedli skupno akcijo nakupa turbine proti zmrzali jabolok, h kateri se je priključilo približno sto ljudi. Skupaj so uspeli pokriti stroške nakupa tako, da so jabolka plačali vnaprej in s tem letino jabolok rešili pred zmrzaljo. Kljub možnosti finančne podpore s strani svojih odjemalk_cev se večina pridelovalk_cev seveda še vedno bori za finančno varnost, vendar vključenost v samoorganizirana omrežja prehranske oskrbe in vzpostavljanje dolgotrajnih odnosov, vezanih na prehransko oskrbo, do določene mere blaži radikalno negotovost njihovega delovanja. Kot piše Raffaele Matarca, kapitalistični korporativni prehranski sistem prekinja kulturno in prostorsko povezanost med produkcijo in potrošnjo ter pogloblja prepad med njima. Posledica tega je izguba avtonomije, znanja in sposobnosti uporabe podedovanih praks pridelovanja hrane, seveda pa je vpliv opazen tudi na vseh drugih ravneh življenja. Ta prekinitev naj bi v odnos do distribucije prehrane vnašala anksioznost in velik del odgovornosti pri izbiri med raznoliko prehrano neoliberalnega trga prenašala na potrošnike. (Matarca 2016: 50)

⁶ Zаметke *potencie* heterotopij, ki ustvarjajo nova družbena razmerja in sodelovanja, v nekaterih konkretnih samoorganiziranih omrežjih lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru prepozna tudi Marta Gregorčič (2011: 321).

Zaradi različnih geografskih in družbenih okoliščin zaenkrat še ni enotnega mnenja o tem, kako bi alternativna⁷ samoorganizirana prehranska oskrba pravzaprav morala delovati. Ta nedoločeno je pravzaprav dobra, saj dopušča fleksibilnost glede na lokalne specifikke. Trenutni prehranski aktivizem povečini spodbuja preplet naraščajoče potrebe po lokalno pridelani sezonski hrani, hkrati pa želi revitalizirati regionalne ekonomije (Grasseni 2014a: 64). Zaradi pomanjkanja zaupanja v industrijsko kmetijstvo samoorganizirana omrežja prehranske oskrbe v svoje delovanje vključujejo neposredni stik med pridelovalci_kami in odjemalci_kami, s čimer naj bi se izognila pastem prehranskega korporativizma, ki svoje napake prenaša na pleča anonimnosti med udeležence_ke prehranskega sistema.

Skupno in prehranska oskrba

Definicije skupnih dobrin se lahko spreminjajo glede na kontekst in pravno-formalno niso enotne, čeprav obravnavanje in upravljanje zasebne in javne lastnine (dobrin) še zmeraj temelji na pravilih zasebnega prava (Simonati 2018: 92). Pri razumevanju pojmov skupni viri in skupno ter javno dobro vladata zmeda in neenotnost (Šmid Hribar idr. 2018: 43). V antropologiji je o *skupnem* mogoče razmišljati s pomočjo konceptov solidarnosti in recipročnosti. Antropologija za seboj pušča dolgo linijo posrednega pisanja o solidarnosti kot o življenju ljudi v celoti, okrog terminov prakomunizem, vzajemna pomoč, družbene vezi, družbena organizacija (Engels 1963; Graeber in Wengrow 2021; Kropotkin 1972 (1902); Mauss 1996), prostovoljstvo (Podjed 2008), pa tudi o solidarnosti kot o nujnosti neformalnih družbenih vezi, na primer prijaznosti, radodarnosti, iskrenosti, gostoljubnosti, sočutju (Turnbull 1987: 31–32). Ekonomska antropologija obravnava *solidarnost* skozi termin *recipročnost* (Simonič 2019: 11).

Geografinja Mimi Urbanc pod *skupno* v prehranskih sistemih uvršča »vložek (tj. semena, zemlja, voda, znanje)« in »rezultate (hrana, kisik, rodovitnost prsti, pokrajina)« ter naravne in (ne)materialne kulturne vire, ki so »v skupni lasti, vključno s tradicionalnimi ustanovami z večstoletno tradicijo ter na novo razvijajočimi se in zelo inovativnimi oblikami skupnega upravljanja« (Urbanc 2021: 126). To je ena od možnih definicij prehranskega skupnega, ki pokriva širok nabor družbenih in okoljskih virov in nakazuje, kako zelo velik del prehranskih sistemov je skupen in soodvisen. Med literaturo, ki prepleta antropologijo, sociologijo, ekologijo in arhitekturo, pa najdemo primere, ki mestno re(samo)organizacijo s pomočjo več tematik združujejo pod dežnikom urbane prehranske oskrbe – »mesto kot vrt; skupnostni vrtovi; dobro življenje; srečevanje, družabnost in sosedskost; raznolikost eksperimentiranja in varovanja svobodnih in odprtih prostorov, od privatizacije do ograjevanja; pluralnost proti uniformiranosti; skupno dobro ipd.« (Biel 2016: 92).

Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe niso nastala le kot kritika sodobnih prevladujočih praks pridelave hrane ter uničenja okolja, ampak tudi kot kritika prevladujočih ekonomskih praks, ki ovirajo tako pridelovalce_ke kot porabnike_ce hrane. V praksi pridelovanje hrane v urbanih okoljih nemalokrat povozijo zemljiško-

⁷ V zadnjih letih se je za širok nabor novih prehranskih omrežij in iniciativ, ki se na različne načine ukvarjajo s preurejanjem odnosov med odjemalkami_ci in pridelovalkami_ci hrane, uveljavil termin »alternativna prehranska omrežja« (Venn idr. 2006: 256).

lastniške politike in kapitalistične tendence, ki se jim morajo skupnostne prakse urbanega kmetijstva umakniti, ne glede na njihove pozitivne družbene učinke. V Sloveniji obstaja kar nekaj neformalnih urbanih skupnosti, ki se zbirajo okrog zasedniškega vrtičkarstva in naslavljajo pomembna vprašanja, ki se ne dotikajo zgolj urbane prehranske oskrbe, ampak se ukvarjajo s perečo problematiko (ne)možnosti skupne uporabe urbanih zemljišč/površin ter pravice do mesta oziroma do mestnega prostora ter urbane infrastrukture (Struc 2023: 163–166).

76 Skoraj v vsaki evropski državi najdemo primere omrežij, ki kritično naslavljajo dostop do pridelave in distribucije hrane (Kozina idr. 2019) ter do urbanih zelenih površin. V Italiji, posebno na Siciliji, so precej pogosti *orti urbani*, skupnostni vrtovi, vzpostavljeni na zapuščenih urbanih območjih z namenom, da krepijo solidarnost in sodelovanje med prebivalci_kami z nižjimi prihodki ter jim zagotavljajo možnost pridelave ter dostopa do ekološko pridelane hrane, tako da jih lahko povežujemo z zasedniškim vrtičkarstvom (Migliore idr. 2019: 4). O pestrosti praks urbanega vrtnarjenja v Zagrebu, ki vključuje vse od zasedniškega vrtičkanja do projektov nevladnih organizacij, učnih in skupnostnih vrtov, umetniških projektov ter pobud občanov in občank, je leta 2015 izšel zbornik *Vrtovi našega mesta – raziskave in zapisi o praksah urbanega vrtnarjenja* (Rubić in Zrnić 2015). Zbornik urbano vrtnarjenje obravnava kot proces prisvajanja mesta, kar črpa iz »dediščine« Dunje Rihtman Avguštin, ki v etnografiji *Ulice mojega mesta* (Rihtman Avguštin 2000) nelegalnega vrtičkarstva ne dojema kot trivialnega, ampak kot pomemben segment vsakodnevnega življenja v mestu. V slovenskem prostoru je leta 2019 izšla monografija *Družbeni učinki urbanega kmetijstva*, v kateri so geografi in etnologinja Saša Poljak Istenič razdelali tipe vrtičkarstva in urbanega kmetijstva glede na gospodarske koristi, družbene in okoljske učinke, še posebej dragocena pa je krajša analiza (ne)vključevanja urbanega kmetijstva v oblikovanje urbanih zelenih površin in pomanjkljivost skupnih smernic pri spodbujanju razvoja urbanega kmetijstva (Kozina idr. 2019: 49–52).

Splošno znano je, da se odvzem površin, namenjenih pridelavi hrane, že vsaj 200 let med drugim utemeljuje z nujnostjo pozidave in širjenja mest zaradi pomanjkanja bivališč, medtem ko v mnogih revnih naseljih prestolnic globalnega juga predstavljajo urbani vrtovi osnovni vir prehrane za mnoge družine (Gregorčič 2010: 46). Leta 2021 je bila podana ocena, da je med kmetijskimi zemljišči v Evropski uniji kar 7–10 % takšnih v skupnem upravljanju (Šmid Hribar 2021: 147), vendar ni jasno, ali so v ta delež všteta tudi urbana pridelovalna zemljišča. V sodobnem času pri opredeljevanju skupnostnega upravljanja z zemljišči v ospredje prihaja pomembnost vzdrževanja ekološkega ravnovesja in ohranjanja tradicionalne kulturne krajine in podeželja (Šmid Hribar idr. 2018: 48). Podobno nekateri raziskovalci ugotavljajo tudi za urbana področja in opažajo, da je ena izmed presenetljivih značilnosti 21. stoletja zanimanje za reševanje urbanega *skupnega* (zlasti narave), da pa je izvedba tega kontradiktorna, saj se izvaja preko razvoja nepremičnin in privatizacije in ne preko oblikovanja skupnih smernic (Obeng-Odoom 2016: 226–227).

Vrtičkarstvo in urbano kmetijstvo (tudi vrtovi na dvoriščih, strehah in oknih) (Brown in Jameton 2000: 21) niso nov pojav urbane samooskrbe (Godina Golija 1992: 44) in brez njega v našem okolju ne moremo razumeti mestne prehranske oskrbe (Urbas 2014: 63). Mestna pridelava hrane na manjših vrtovih in njivah, v sadovnjakih in vinogradih

ter vzreja živali je bila v mestih zmeraj prisotna – omejevali ali spodbujali so jo mestni in drugi zakoni vladajočih oz. upravljajočih elit (Biel 2016). V skladu s tem lahko med podeželjem in mestom opazujemo tisočletja dolg boj, ki na poziciji moči ohranja mesto, s tem da se moč mesta kaže tako na simbolni kot fizični ravni, izvaja pa se jo s pomočjo birokratskih, pravnih in ekonomskih mehanizmov (Southall 2003). Po drugi strani pa so mesta kot bivalne, trgovske in upravne strukture brez zaledja, ki skrbi za njihov metabolizem, popolnoma nefunkcionalna, razen v redkih primerih, kjer se je mesto razvilo v skladu s tem, da ne porabi več, kot lahko samo proizvede. Zaradi te ugotovitve so v zadnjih nekaj več kot sto letih znani določeni projekti,⁸ ki skušajo mesta soočiti s svojimi nezmožnostmi in jih urediti ali celo ustvariti po meri, s čimer naj bi premostili globok prepad med urbanim in ruralnim.

Urbana trajnostna prehranska oskrba

Urbano kmetijstvo, ki je tesno povezano s samoorganiziranjem urbane prehranske oskrbe, v kmetijskih politikah in urbanističnem načrtovanju povečini ni prepoznano, niti ni vključeno v razvoj zelenih površin (Kozina idr. 2019: 55). Vsi, ki upravljajo družbo, zelo dobro vedo, da pri izrinjanju urbanega kmetijstva ne gre za zaplate zemlje in pogosto niti ne za pridelovanje hrane, ampak za izrinjanje ljudi, njihovih medosebnih razmerij, skupnega delovanja in samoorganizacije (Gregorčič 2010: 49). Boj za urbani prostor med družbenimi razredi je neustavljiv proces. Gentrifikacija je ena izmed posledic tega boja in opisuje izpodrinjanje in zavzemanje življenjskega prostora nižjega družbenega razreda s strani elit, potem ko so prvi svoj življenjski prostor z določenimi okoljskimi posegi (ozelenjevanje, vrtičkarstvo) ali s kulturno-umetniškimi vsebinami transformirali in ga naredili zanimivega za premožnejše prebivalstvo. Problem gentrifikacije je, da življenje v takšnih četrtih kmalu postane nedostopno za revnejše prebivalstvo. Enega izmed protipolov gentrifikacije predstavlja tudi vrtičkarstvo, ki se pogosto začne vršiti na opustošenih mestnih površinah.

Maribor je urbano kmetijstvo v sklopu vrtičkarstva doživel že v času urbanizacije (Ferlež 2008: 59), vendar zdaj njegovi motivi in cilji niso le ekonomski, temveč tudi politični. V Mariboru se namreč ni skrčil le prostor pridelave, ampak tudi prostor distribucije hrane. Kot eno izmed pomembnejših funkcij samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru, ki sicer nimajo enotne stične točke (čeprav mnogi_e člani_ce v istih ali različnih vlogah nastopajo v več omrežjih), lahko prepoznamo v obnovi domnevno izgubljenega pomena tržnice kot prostora družbene interakcije. Mariborska mestna tržnica je od 14. stoletja dalje predstavljala izredno pomemben javni prostor v urbanem središču, prostor srečevanja, druženja in komuniciranja, prostor trgovanja s pridelki in izdelki (Godina Golija 2015: 119), v zadnjih desetletjih pa ji moč peša. Mariborske tržnice so predvsem od stečaja podjetja Tržnica Maribor leta 2011 doživele

⁸ Zanimiv primer tega je koncept »vrtnih mest«, ki ga je konec 19. stoletja začel razvijati Ebenezer Howard (Beevers 1988). Čeprav se je večina ljudi pri njegovem predlogu osredotočila na komponento prehranske oskrbe in znatnega deleža zelenih površin, pa nekateri preučevalci njegove ideje poudarjajo, da pri njegovem načrtu prisotnost in funkcionalnost zelenih površin nista bila tako pomembni kot predlagani organizacijski model samoupravljanja mesta (Brunetta in Moroni 2012: 67).

ogromno pretresov, vse od neprimerne prenove osrednje tržnice na Vodnikovem trgu do drobljenja že uveljavljenih prodajnih mest s selitvijo ekološke tržnice in tržnice integralne pridelave iz središča mesta na druge lokacije in do spopadanja s konkurenco cenejše hrane v trgovinah (Struc 2023: 107–113). Količina lokalno pridelane hrane se ob tem ne manjša, s čimer se mariborske tržnice oddaljujejo od podpore lokalni pridelavi hrane kot izjemno pomembni gospodarski panogi (Godina Golija 2015: 131–132).

78 Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe so se v Mariboru pojavila kot eden izmed načinov spoprijemanja s samoprepuščenostjo pridelovalk_cev. Ena izmed novejših samoorganiziranih prehranskih pobud distribucije hrane v Mariboru je vzniknila kot odgovor na selitev tržnic integrirane in ekološke pridelave iz centra mesta, s katero se ponudniki_ce pa tudi meščani_ke nikakor niso strinjali_e. Leta 2021 je tako nastal samoorganizirani prodajni prostor Hiša kmetij, kjer dvakrat tedensko šest ponudnikov_ic, ki si deli najemnino, prodaja lokalno pridelano hrano in s tem njeno distribucijo ohranja v centru mesta. Omrežja partnerskega kmetovanja in omrežja skupnostnega naročanja samoprepuščenost pri prodaji (oz. trženju) po drugi strani minimalizirajo s skupnimi prednaročili. To pomeni, da ponudniki_ce na vsaki dostavi vedo, koliko in kaj bodo prodali, s čimer se zmanjša čas prodaje ter obseg dela pri pripravi pridelka za prodajo.

Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe v glavnem predstavljajo prostor, kjer pridelovalci_ke in odjemalci_ke ne komunicirajo po kanalih oddaljenih denarnih transakcij, ampak skupaj načrtujejo in usklajujejo potrebe ter si zastavljajo enotne cilje (O'Hara in Stagl 2001: 546). Skupni prostor, bodisi gre za stalni bodisi začasni fizični prostor, je aktivna oblika družbenih odnosov in nastaja skozi prakse skupnosti, medtem ko dominantna ideologija trga podpira idejo, da je prostor produkt in dobrina (Stavrides 2016: 400–401). V tem smislu samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe delujejo po načelu, da lahko s svojim kolektivnim delovanjem preuredijo prevladujoči tržni sistem v trajnostnega in ustvarijo zavetje pred nepredvidljivimi posledicami globalne produkcije hrane, dokler delujejo na skupnostni ravni (Biel 2016: 88–89; Thompson in Coskuner-Balli 2007: 140).

Zaključek

Skupno je tema, ki jo antropologi_nje preučujemo v povezavi z upravljanjem naravnih virov, kolektivno proizvedenega znanja, upravljanja mestnega prostora in družbenih odnosov (Bodirsky 2018: 121). Kot pravi tudi Stephen Gudeman, izmenjave znotraj skupnostnih in solidarnostnih ekonomij temeljijo na razširjanju skupnih dobrin in so podrejene skupnostnim dogovorom ter vrednotam, pri čemer so načini skupnega razširjanja dobrin bolj transparentni kot pri kapitalističnih ekonomijah (Gudeman 2001: 52). Ob razmišljanju o *skupnem* v samoorganiziranih omrežjih lokalne in urbane prehranske oskrbe, o njihovih naravnih in kulturnih virih, o oblikah delovanja v okviru solidarnostnih ekonomij, ugotavljam, da jim je skupna predvsem skrb za skupno pridelovalno zemljo v urbanih okoljih (skupnostno vrtnarjenje), ustvarjanje samoniklih prostorov izmenjave (novi prostori trženja) ter oblikovanje lokalnih distribucijskih

omrežij. Hkrati lahko trdim, da omrežja prepoznavajo nujnost solidarnostnih odnosov in da na prehranska omrežja v celoti gledajo kot na ustvarjanje *skupnega*.

Obravnavane oblike samorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe širijo spekter urbanega kmetijstva v Mariboru in predstavljajo stabilno obliko distribucije lokalno pridelane hrane v sklopu solidarnostnih ekonomij. Mariborčani_ke so to, za naravo manj obremenjujočo, oskrbo z živili zelo dobro sprejeli_e in jo podprli_e do te mere, da je večina prehranskih omrežij obstala in se v dobrem desetletju delovanja dodatno okrepila. Samoorganizirana omrežja lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru tudi pomembno vplivajo na urbano-ruralno partnerstvo, saj so poskrbela za to, da se pretok lokalno pridelane hrane v mestu nikoli ni ustavil. Omrežja so v glavnem naravnana akcijsko in videti je, da svojega delovanja ne preizprašujejo v teoriji, ampak predvsem v praksi. Z raziskovanjem te teme sem želela beležiti in razkriti horizonte samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe ter topose njihovih izredno pomembnih pobud, ki kažejo možnosti drugačne prehranske oskrbe v sedanjosti, in predstaviti njihove aktivnosti, ki gradijo trajnostni svet v negotovih razmerah.

REFERENCE

- BEEVERS, Robert
1988 *The Garden City Utopia: A Critical Biography of Ebenezer Howard*. London: The Macmillan Press.
- BIEL, Robert
2016 *Sustainable Food Systems: The Role of the City*. London: UCL Press.
- BODIRSKY, Katharina
2018 The Commons, Property, and Ownership: Suggestions for Further Discussion. *Focaal* 81: 121–130.
- BROWN, Kate H. in JAMETON, Andrew
2000 Public Health Implications of Urban Agriculture. *Journal of Public Health Policy* 21 (1): 20–39.
- BRUNETTA, Grazia in MORONI, Stefano
2012 *Contractual Communities in the Self-Organising City: Freedom, Creativity, Subsidiarity*. Springer: London.
- DAVIDOVIČ, Danijel, VOVK KORŽE, Ana in LUŽNIK, Anja
2019 Agroekologija za trajnostno urejanje podeželskega prostora v Severovzhodni Sloveniji. *Urbani izziv*, strokovna izdaja, 45–54.
- ENGELS, Friedrich
1963 *Izvor družine, privatne lastnine in države*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- EUROPEAN CSA RESEARCH GROUP
2016 Overview of Community Supported Agriculture in Europe. <<http://urgenci.net/the-csa-research-group/>> [9. 11. 2024]
- FERLEŽ, Jerneja
2008 *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl.
- FONTE, Maria
2013 Food Consumption as Social Practice: Solidarity Purchasing Groups in Rome, Italy. *Journal of Rural Studies* 32(4): 230–239.
- GODINA GOLIJAJA, Maja
1992 *Iz mariborskih predmestij: O življenju in kulturi mariborskih delavcev v letih od 1919 do 1941*. Maribor: Obzorja.
- 2015 Mariborska tržnica v prvi polovici 20. stoletja – od vsakodnevne preskrbe z živili do prostora druženja. V: M. Godina Golijaja (ur.), *Maribor in Mariborčani*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 117–134.

GRAEBER, David

2007 *Constituent Imagination: Militant Investigations, Collective Theorization*. Chico: AK Press.

2013 *Fragmenti anarhistične antropologije*. Ljubljana: Založba /cf*.

2014 *Dolg: Prvih 5000 let dolžništva*. Ljubljana: Založba /cf*.

GRAEBER, David in WENGROW, David

2021 *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. London: Penguin Books.

GRASSEN, Cristina

2014a Family Farmers between Re-Localisation and Co-Production. *Anthropological Notebooks* 20(3): 49–66.

2014b Food Activism in Italy as an Anthropology of Direct Democracy. *Anthropological Journal of European Cultures* 23(1): 77–98.

2014c Seeds of Trust: Italy's Gruppi di Acquisto Solidale (Solidarity Purchase Groups). *Journal of Political Ecology* 21: 178–92.

GREGORČIČ, Marta

2010 Kadar skupnost odhaja v prihodnost, jara gospoda vrešči, da odhajajo v retardirano preteklost. V: B. Bugarič (ur.), *Urbanost – 20 let kasneje*. Ljubljana: Univerzitetna založba Annales, 43–54.

2011 *Potencia: Samoživost revolucionarnih bojev*. Ljubljana: Založba /cf*.

2017a Antirasistično opismenjevanje: Epistemologije juga in protihegemonika postajanja. *Andragoška spoznanja* 23(2): 21–37.

GUDEMAN, Stephen

2001 *The Anthropology of Economy: Community, Market, and Culture*. New Jersey: Blackwell Publishers.

HOLLOWAY, John

2004 *Spreminjamo svet brez boja za oblast*. Ljubljana: Študentska založba.

ILES, Alastair in MARSH, Robin

2012 Nurturing Diversified Farming Systems in Industrialized Countries: How Public Policy Can Contribute. *Ecology and Society* 17(4): 42.

KOZINA, Jani idr.

2019 *Družbeni učinki urbanega kmetijstva*. Ljubljana: Založba ZRC.

KROPOTKIN, Peter

1972 (1902) *Mutual Aid: A Factor of Evolution*. New York: New York University.

LAZAREVIČ, Žarko

2010 Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij). V: Ž. Oset, A. Berberih Slana in Ž. Lazarevič (ur.), *Mesto in gospodarstvo: Mariborsko gospodarstvo v 20. Stoletju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino in Maribor: Muzej narodne osvoboditve, 15–34.

MATACENA, Raffaele

2016 Linking Alternative Food Networks and Urban Food Policy: A Step Forward in the Transition Towards a Sustainable and Equitable Food System? *International Review of Social Research* 6(1): 49–58.

MAUSS, Marcel

1996 *Esej o daru in drugi spisi: Uvod v delo Marcela Maussa*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

MIGLIORE, Giuseppina, idr.

2019 Beyond Alternative Food Networks: Understanding Motivations to Participate in Orti Urbani in Palermo. *Culture, Agriculture, Food and Environment* 41(2): 129–139.

MILLER, David

2017 *Potrošnja in njene posledice*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

MURŠIČ, Rajko

2011a *Metodologija preučevanja načinov življenja: Temelji raziskovalnega dela v etnologiji ter socialni in kulturni antropologiji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

2011b *Napravi sam: Nevladna samonikla prizorišča, tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

2012 *Na trdna tla: Brezsrarni pogled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja*. Koper: Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon.

- NARDI, Jason
 2016 *Solidarity Economy in Europe: An Emerging Movement with a Common Vision*. <<https://base.socioeco.org/docs/solidarity-economy-in-europe-a-common-framework.pdf>> [9. 11. 2024]
- OBENG-ODOOM, Franklin
 2016 *Reconstructing Urban Economics: Towards a Political Economy of the Built Environment*. London: Zed Books.
- O'HARA, Sabine U. in STAGL, Sigrid
 2001 Global Food Markets and Their Local Alternatives: A Socio-Ecological Economic Perspective. *Population and Environment* 22(6): 533–554.
- ORLIĆ, Olga
 2019 *Antropologija solidarnosti u Hrvatskoj: Poljoprivreda potpomognuta zajednicom*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- PODGORNIK JAKIL, Žiga
 2015 *Ali se nasilje spleća? Nove oblike vstajništva in represije na primeru slovenskih vstaj med letoma 2012 in 2013* (magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo). Ljubljana: [Ž. Podgornik Jakil].
- PODJED, Dan
 2008 Paradoksi volonterstva. *Glasnik SED* 48(3/4): 36–44.
 2011 *Opazovanje opazovalecv: Antropološki pogled na ornitološko organizacijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- RIHTMAN AVGUŠTIN, Dunja
 2000 *Ulice moga grada: Antropologija domačeg terena*. Zagreb: Biblioteka XX vek in Čigoja štampa.
- RUBIĆ, Tihana in GULIN ZRNIĆ, Valentina (ur.)
 2015 *Vrtovi našega grada: Studije i zapisi o praksama urbanog vrtlarenja*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- SANTOS, Boaventura de Sousa
 2016 *Epistemologies of the South: Justice against Epistemicide*. London in New York: Routledge.
- SCHNELL, Steven M.
 2007 Food with a Farmer's Face: Community-Supported Agriculture in the United States. *Geographical Review* 97(4): 550–564.
- SIMONATI, Anna
 2018 The (Draft) European Charter of the Commons – Between Opportunities and Challenges. *Central European Public Administration Review* 16(2): 91–108.
- SIMONETI, Maja
 2015 Prostori sodelovanja: Skupnostni vrt v Borovi vasi. <<http://prostorisodelovanja.si/skupnostni-vrt-v-borovi-vasi/>> [9. 11. 2024].
- SIMONIĆ, Peter
 2019 Alter Political Economy. V: P. Simonić (ur.), *Anthropological Perspectives of Solidarity and Reciprocity*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 9–18.
- SOUTHALL, Aidan
 2003 *The City in Time and Space*. Cambridge: University Press.
- STAMEJČIČ, Gregor
 2016 *Od upora k demokraciji: Proces samoorganizacije v Mariboru* (diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede). Ljubljana: [G. Stamejčič].
- STAVRIDES, Stavros
 2016 *Common Space: The City as Commons*. London: Zed Books.
- STRUC, Nežka
 2018 Zadruga v Mariboru: Kdaj je protimoč dovolj močna? *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 46(271): 222–234.
 2023 *Protimoč samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru* (doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede). Ljubljana: [N. Struc].

SWANSON, Heather idr.

2017 Introduction: Bodies Tumbled into Bodies. V: A. Tsing idr. (ur.), *Arts of Living on a Damaged Planet: Ghosts of the Anthropocene*. Minneapolis: University of Minnesota Press, M1–M12.

ŠMID HRIBAR, Mateja

2021 Skupna zemljišča v Evropi: Prva izmenjava podatkov, tipologije in pomembnosti. *Geografski vestnik* 93(1): 147–8.

ŠMID HRIBAR, Mateja idr.

2018 Javno dobro, skupni viri in skupno: Vpliv zgodovinske zapuščine na sodobno dojetanje v Sloveniji kot tranzicijski družbi. *Urbani izziv* 29(1): 43–55.

THOMPSON, Craig J. in COSKUNER-BALLI, Gökceen

2007 Countervailing Market Responses to Corporate Co-Optation and the Ideological Recruitment of Consumption Communities. *Journal of Consumer Research* 34(2): 135–152.

TRČEK, Franc

2013 *Vstajniški dnevnik*. Maribor: Subkulturni azil.

TURNBULL, Colin M.

1987 *The Mountain People*. New York: Touchstone.

URBANC, Mimi

2021 Virtualna konferenca Mednarodnega združenja za preučevanje skupnega (International Association for the Study of the Commons – IASC). Spletni dogodek, 9. 12. 2021. *Geografski vestnik* 93(2): 125–126.

URBAS, Eva

2014 Pomen vrtničarstva za stare ljudi. *Socialno delo* 54(1): 63–66.

VENN, Laura idr.

2006 Researching European 'Alternative' Food Networks: Some Methodological Considerations. *Area* 38(3): 248–258.

ZAVRATNIK, Simona in KURNIK, Andrej

2013 »Nesimo jih vun!«. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 50(254): 7–10.

BESEDA O AVTORICI

Nežka Struc (1987) je študij začela na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in ga septembra 2023 zaključila na Fakulteti za družbene vede UL z zagovorom disertacije *Protimoč samoorganiziranih omrežij lokalne in urbane prehranske oskrbe v Mariboru*. Soprevajala je antropološko klasiko Bronislawa Malinowskega *Argonavti zahodnega Pacifika* (Aristej 2017). Z antropološke perspektive raziskuje področja skupnega, samoorganiziranih prehranskih omrežij in solidarnostnih ekonomij ter nehierarhične načine vsakdanjega življenja. Prispevke o navedenih tematikah objavlja v etnoloških in antropoloških publikacijah.

ABOUT THE AUTHOR

Nežka Struc (1987) began her studies at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Arts, University of Ljubljana, and completed her studies at the Faculty of Social Sciences, UL, in September 2023 with the defence of her dissertation *The Counter-Power in the Networks of Self-Organized Local and Urban Supply Groups in Maribor*. She co-translated Bronislaw Malinowski's anthropological classic *Argonauts of the Western Pacific* (Aristej 2017). From an anthropological perspective, she explores the domains of the commons, self-organized food networks and solidarity economies, as well as non-hierarchical modes of everyday life. She has published articles on the above topics in ethnological and anthropological publications.

SUMMARY

The commons and the urban food supply in Maribor

The article focuses on self-organized food supply networks in Maribor, which represent part of Maribor's self-organisation, where the formation of the *commons* and relationships within networks are crucial for organizing space and establishing stable and vital local food resources. The focus of the paper is on the actors involved in the production, distribution and purchase of locally produced food in five self-organized food networks. The anthropological study of the food supply touches upon economic, political, urban and environmental anthropology, but the theoretical background of the issues discussed in this article draws primarily on Graeber's concept of counter-power (2007; 2013; 2014) and on the sociology of emergences (Santos 2016). Based on this, the article defines the *commons* in self-organized local and urban food networks. The research on the topic has confirmed that self-organised food networks are part of the sustainability and food *commons*, and that food self-sufficiency, economies of solidarity and knowledge of food networks are of great relevance for academia as well as for the social groups themselves, who live (or will live) in precarious situations.